

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора педагогічних наук,
професора, дійсного члена (академіка) НАПН України
Сисоєвої Світлани Олександрівни
на дисертаційне дослідження Лісової Алли Володимирівни
на тему «Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів
мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
із спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Актуальність дослідження. Невід’ємною складовою сучасної державної політики України в галузі освіти є професійна підготовка фахівців інноваційного типу, здатних до самостійного й творчого вирішення проблем соціально-економічного розвитку країни в умовах цифровізації суспільства, глобальних кризових явищ, несприятливих зовнішніх умов як-то російська агресія проти України. Творчість як унікальна риса людини дозволяє їй не тільки нестандартно підходити до вирішення професійних проблем й проблем життєдіяльності, а й гнучко адаптуватися до суспільних змін та викликів. Саме тому наукові дослідження, пов’язані з проблемами творчості, розвитку творчих рис особистості, її творчого потенціалу, не втрачають своєї актуальності й важливості для формування людського капіталу країни.

Мистецтво посідає особливе місце у житті кожної людини, формуючи її ціннісні орієнтації, національну ідентичність, моральність й духовність. Саме тому дослідження професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін та засобів розвитку їх творчого потенціалу має вагоме значення для вирішення завдань Нової української школи, зокрема творчого розвитку дітей та молоді.

Серед закладів вищої освіти, у яких здійснюється підготовка майбутніх учителів, педагогічні коледжі посідають особливе місце. Приймаючи на навчання молодь у старшому шкільному віці, педагогічний колектив коледжу

має більший вплив на формування особистості майбутнього вчителя, його особистісний, професійний і творчий розвиток. Відтак, проблема розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах, обрана Аллою Володимирівною для дисертаційного дослідження, є вкрай актуальною й доцільною для наукового пошуку.

Варто також підкреслити, що незважаючи на вагомі напрацювання українських і зарубіжних науковців, украї недостатньо психолого-педагогічних досліджень присвячених професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів мистецьких дисциплін саме у педагогічних коледжах, розвитку їхнього власного творчого потенціалу. Разом з тим, існує нагальна потреба оновлення змісту, форм, методів, технологій підготовки майбутніх учителів цієї спеціалізації як фахівців мистецького профілю та педагогічних працівників, засобів їхнього творчого розвитку з урахуванням можливостей освітнього середовища педагогічного коледжу та специфіки навчання у ньому.

Відтак, актуальність роботи визначається сучасними вимогами до майбутніх учителів мистецьких дисциплін, зокрема вчителів музики, необхідністю перегляду педагогічних умов для розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах, оскільки перевага, насамперед, надається умотивованому, творчому та відповідальному вчителю, здатному до неперервного професійного розвитку, творчого використання форм і методів навчання, стратегій організації освітнього процесу, використанню набутого досвіду у самостійній практичній творчій діяльності, яка відповідає універсальним художньо-естетичним цінностям і світоглядним позиціям.

Підкреслимо також, що актуальність проблеми, обраної для дослідження, визначається її спрямованістю на вирішення завдань, що окреслюються у Законі України «Про освіту» (2017 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки, Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.), Концепції «Нова українська школа».

Зазначимо, що здобувачкою сформульовано суперечності (с.34), які спрямовані на подолання тих прогалин, що існують у професійній підготовці вчителя мистецьких дисциплін як успішного організатора художньо-творчої діяльності та підсилюють актуальність дослідження, а саме суперечності між: сучасними освітніми вимогами до підготовки вчителя мистецьких дисциплін як успішного організатора художньо-творчої діяльності зі школярами та недостатнім рівнем готовності здобувачів освіти до означеної роботи; необхідністю визначення та реалізації педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх вчителів у педагогічних коледжах та їх недостатнім теоретичним обґрунтуванням; необхідністю оволодіння здобувачами освіти професійними вміннями художньо-творчої діяльності та недостатнім методичним забезпеченням цього процесу в освітньому середовищі педагогічного коледжу.

Аналіз змісту дисертації.

Структура дисертаційної роботи не викликає заперечень. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків, анотацій.

Науковий апарат дослідження сформульовано на належному рівні, який відповідає кандидатському дисертаційним дослідженням. Здобувачкою визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, окреслено його методологічну та теоретичну основу, схарактеризовано методи дослідження, а також відповідно до предмету дослідження сформульовано гіпотезу (с.35), яка полягає в припущенні, що ефективність розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах суттєво підвищиться за таких педагогічних умов: доповнення змісту суспільно-гуманітарних і професійних дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах; розвиток позитивної мотивації здобувачів освіти шляхом їхньої участі в позааудиторній навчально-виховній роботі; застосування нових освітніх технологій для розвитку творчої особистості майбутніх учителів мистецьких дисциплін, продуктивної взаємодії і конструктивної критики.

У першому розділі – «Теоретичні основи розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах» – проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, розкрито сутність і зміст базових понять дослідження.

Заслуговує позитивної оцінки науковий аналіз теоретичних і методичних засад розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів, що дало можливість дисертанту визначити філософські, педагогічні, психологічні та мистецтвознавчі аспекти проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Разом з тим, (с.67) визначення розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін до художньо-творчої діяльності як інтегрованої властивості особистості, що включає комплекс професійно-творчих знань, умінь, навичок (музично-виконавських, сценічно-артистичних, організаційно-конструктивних), якостей особистості (ініціативність, креативність) та досвіду їх застосування в практичній педагогічній діяльності з репрезентацією власних художньо-педагогічних здобутків, на наш погляд є не зовсім науково коректним і стилістично правильним. Скоріше це авторське визначення стосується творчого потенціалу учителів мистецьких дисциплін, який у них розвивається у процесі художньо-творчої діяльності.

До основних напрямів використання художньо-творчої діяльності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у контексті розвитку їхнього творчого потенціалу (с.77) правомірно, на наш погляд, віднесено: пізнавально-дослідницьку роботу в галузі мистецтва; трактування (інтерпретація) художніх творів; написання власних творів і репрезентація їх здобувачами освіти; самостійну методично-практичну роботу у художньо-творчих проектах.

Здобувачем (с.84) переконливо доводиться, що художньо-творча діяльність майбутніх учителів мистецьких дисциплін спрямована на розвиток власного творчого потенціалу зумовлена цілеспрямованим розвитком потреб, інтересів, мотивів, творчої спрямованості особистості та характеризується

наявністю змістової (професійні знання з психологічних, педагогічних, музично-теоретичних, методичних дисциплін) та операційної складових (професійно-творчі уміння, оволодіння засобами, формами, методами організації означеної діяльності).

Важливим здобутком цього розділу (с.84-85) є визначення основних компонентів розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін як процесу, до яких віднесено: *мотиваційно-пізнавальний*, котрий визначає особливості формування мотиваційної сфери здобувача освіти під час професійної підготовки до здійснення художньо-творчої діяльності в закладах освіти; формування позитивного ставлення здобувачів освіти до художньо-творчої діяльності; стійкої мотивації, що забезпечує оволодіння інноваційними технологіями художньо-творчої діяльності; *творчо-діяльнісний*, що визначає розкриття творчої індивідуальності майбутніх учителів мистецьких дисциплін у процесі інтерпретації відомих або створенні нових мистецьких продуктів (музичних, літературних творів, театральних мініатюр, хореографічних композицій) та їх репрезентації, у набутті професійно-творчих умінь (музично-виконавських, сценічно-артистичних, організаційно-конструктивних); *операційно-технологічний*, що передбачає формування готовності майбутнього фахівця до планування творчого процесу, добору оптимальних організаційних форм для самостійного розв'язання визначених завдань.

Важливою є думка авторки дисертації про те, що розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя мистецьких дисциплін неможливий без систематично організованого процесу на основі взаємозв'язків різних видів мистецтва та системи знань і вмінь, здобутих у процесі навчання. Також варто відзначити висновок, що як важливий показник цілісного розвитку творчого потенціалу особистості художньо-творча діяльність може функціонувати як педагогічний засіб у структурі професійної освіти майбутнього вчителя мистецьких дисциплін та як спосіб організації освітньому процесу, спрямованого на оволодіння методами та прийомами організації різновидів означеної діяльності (с. 114).

У другому розділі – «Педагогічні умови та модель розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах» – обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах, розкрито методику їх реалізації; подано модель розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін;

До наукових здобутків авторки дисертації, представлених у цьому розділі (с.175) варто віднести визначені й обґрунтовані педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін (доповнення змісту суспільно-гуманітарних і професійних дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах; розвиток позитивної мотивації здобувачів освіти шляхом їхньої участі в позааудиторній навчально-виховній роботі; застосування нових освітніх технологій для розвитку творчої особистості майбутніх учителів мистецьких дисциплін, продуктивної взаємодії і конструктивної критики) та методику їх створення в процесі професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічному коледжі.

Відзначимо як позитивне, що авторкою розроблено методику реалізації педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін (с.240), яка складається з трьох етапів, а саме: мотиваційно-інформаційний, творчо-діяльнісний і творчо-процесуальний, та охарактеризовано зміст кожного етапу.

Перший етап (мотиваційно-інформаційний) був спрямований на формування позитивної мотивації здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності, інтересу до організації художньо-творчої діяльності та набуття мистецького досвіду, стійких переконань щодо доцільності участі в різних формах художньо-творчої діяльності, потреби в активній творчій участі під час художньо-творчої діяльності шляхом проведення бесід, групових дискусій, спостереження й аналізу різновидів художньо-творчої діяльності.

Метою другого етапу (творчо-діяльнісного) було формування у контексті професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін навичок музично-виконавської, сценічно-артистичної діяльності, активізація творчого потенціалу на основі залучення здобувачів освіти до осмислення та збереження художніх цінностей світової культури, формування рефлексивних умінь у майбутніх фахівців із застосуванням творчих завдань, вправ, тренінгів та активної участі в різних формах художньо-творчої діяльності.

Третій етап (творчо-процесуальний) полягав у формуванні організаційних, комунікативних, художньо-конструктивних навичок (складання сценаріїв, режисури художньо-творчих заходів) та сприяв розв'язанню завдань розвитку в здобувачів освіти здатності до самостійної активної художньо-творчої діяльності із застосуванням нових освітніх технологій; формування навичок застосування інтегрованих методів організації художньо-творчої діяльності з метою розвитку їхнього творчого потенціалу, продуктивної взаємодії і конструктивної критики.

Вагомим здобутком авторки у цьому розділі є обґрунтування в параграфі 2.1. (с.117-119) необхідності набуття *музично-виконавських умінь* виявлення власної художньої індивідуальності, виконавського стилю, творчого підходу у виборі виконуваного репертуару, креативної інтерпретації музичних творів; *сценічно-артистичних умінь*, наявність яких сприяє успішній самореалізації особистості та розв'язанню різних професійно-творчих завдань; набуття *організаційно-конструктивних умінь* майбутніми вчителями мистецьких дисциплін, котрі вимагають сформованих умінь планувати етапи роботи над художньо-творчим заходом, установлювати взаємозв'язки між різними видами музичної діяльності та мистецької інтеграції; добирати відповідний репертуар заходу, використовуючи художні засоби виразності певних видів мистецтв; проводити репетиції; добирати відповідні методи і прийоми для успішного виконання поставленого завдання.

Щодо розробленої А.В.Лісовою (параграф 2.4) моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін, то така модель є

графічним зображенням (с. 181) цільового, методичного, технологічного та результативного блоків, які відповідно демонструють:

– мету та завдання (формування мотивації, спрямування інтересів та потреб у художньо-творчій діяльності, накопичення мистецького досвіду, розвиток творчої активності, ініціативності, здатності до самостійної творчої діяльності); методологічні підходи (діяльнісний, креативний, інтегративний); принципи мистецької та педагогічної освіти (єдності теорії і практики, цілісності, художності, спонування до творчої самовираженості, самореалізації, урізноманітнення видів і форм, емоційності, рефлексії);

– педагогічні умови; методи, прийоми (бесіди, спостереження, методи співтворчості, аналізу музичних вистав, театралізації, художньої інтерпретації); організаційні форми (практичні заняття, самостійна робота, концертна діяльність, музично-театральні постанови, творчі ігри, тренінги, вправи, художньо-творчі заходи);

– методику реалізації педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах до художньо-творчої діяльності;

– компоненти / критерії (мотиваційно-пізнавальний, творчо-діяльнісний, операційно-технологічний); рівні сформованості (високий, середній, низький); очікуваний результат (підвищення рівня професійної готовності майбутніх учителів музики до художньо-творчої діяльності в педагогічних коледжах).

Заслуговує на схвалення розроблене авторкою: змістово-технологічне забезпечення розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах; методики розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін; методичні рекомендації, матеріали яких можуть використовуватись у практичній роботі викладачів музичних дисциплін та керівників творчих колективів в педагогічних коледжах.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах» – розкрито

організацію і методики проведення педагогічного експерименту; подано результати педагогічного експерименту та їх аналіз. Дослідження проводилося упродовж 2016-2019 років.

Показано, що результати констатувального етапу педагогічного експерименту підтвердили актуальність і доцільність дослідження проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах.

Формувальний етап експерименту проходив на базі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу. Проведений аналіз даних експериментального дослідження в експериментальній та контрольній групах з використанням методів математичної статистики засвідчив статистично значущі відмінності між рівнями сформованості професійної готовності майбутніх учителів мистецьких дисциплін до художньо-творчої діяльності в педагогічних коледжах, що слугувало висновками про розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Можна констатувати, що вірогідність отриманих результатів доведена.

Правомірним є висновок дисертантки, що педагогічні умови та розроблена методика цілеспрямованого розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах позитивно вплинули на рівень розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

До **найважливіших наукових результатів** дисертантки А.В. Лісової можна віднести:

– визначені й обґрунтовані педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах: доповнення змісту суспільно-гуманітарних та професійних дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах; розвиток позитивної мотивації здобувачів освіти шляхом їхньої участі в позааудиторній навчально-виховній роботі; застосування нових освітніх технологій для розвитку творчої особистості

майбутніх учителів мистецьких дисциплін, продуктивної взаємодії і конструктивної критики;

–розроблену методику реалізації педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін;

–визначені компоненти, критерії, показники та рівні розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах;

–розроблену графічну модель розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах;

–розроблене змістово-технологічне забезпечення розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах.

Практичне значення дисертаційного дослідження Лісової А.В. полягає у: розробці та впровадженні в освітній процес педагогічних коледжів методики розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін; розробці методичних рекомендацій «Методика розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва», «Особливості організаторської діяльності вчителя мистецьких дисциплін у процесі підготовки художньо-творчого заходу», матеріали яких можуть використовуватися в практичній роботі викладачів музичних дисциплін і керівників творчих колективів у педагогічних коледжах.

Наукові розробки, навчально-методичні матеріали впроваджено у шестиох закладах вищої освіти України. Результати дослідження апробовано на науково-практичних конференціях міжнародного й всеукраїнського рівня.

Зміст, обсяг та кількість друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаємо за доцільне висловити окремі **зауваження та побажання:**

1. Авторка здійснила науковий аналіз обраної для дослідження проблеми, який набув би більш вагомого значення, якщо б містив авторські судження й узагальнення.
2. Авторкою дисертації проаналізовано базові поняття дослідження, а саме «якості творчої особистості» (с. 47, 97), «творчі здібності» (с. 44, 131), «здатності до творчі» (с. 48, 85, 97), «творчий потенціал» (с. 46-48, 62 та ін.), які вживаються часто як тотожні по всьому тексту дисертації. Разом з тим, сприймання авторської позиції щодо цих понять було б більш зрозумілим, якщо б авторка подала їх ієрархію або класифікацію. Така наукова неточність присутня також у науковій новизні дослідження (с. 5 автореферату), де авторка зазначає, що визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості творчої особистості майбутніх учителів мистецьких дисциплін у гуманітарно-педагогічних коледжах, хоча мова йде про компоненти, критерії, показники та рівні розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін.
3. Не можна погодитися із визначенням центрального (ключового) поняття дослідження «розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін до художньо-творчої діяльності», у якому це поняття розглядається як «інтегрована властивість особистості...» (с. 67). Як відомо розвиток є процесом якісних або кількісних змін у структурі особистості.
4. Дисертація набула б більшої глибини, якщо б було приділено більше уваги до аналізу специфіки підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін саме у педагогічному коледжі. Такий аналіз був би доречним не тільки в науковому аспекті, а й з точки зору дискусій щодо доцільності існування педагогічних коледжів.
5. Дисертантка досить часто порушує логіку викладу наукового матеріалу, повертаючись до вже обговорених у дисертації проблем, зокрема у першому розділі в параграфах 1.2. та 1.3.
6. Тривалість проведення формувального етапу педагогічного експерименту, яка вказана у вступі дисертації (с.39), параграфі 3.1. (с.186 та с. 211) дисертації не співпадає із зазначеним в авторефераті (с. 12).

7. У дисертації досить повно представлено позааудиторну роботу на музичних відділеннях гуманітарно-педагогічних коледжів, водночас варто було б додати більш детальний аналіз самостійної роботи (с.133, 151) зі студентами як форми і засобу розвитку їх творчого потенціалу.
8. Практичне значення дисертації було б більш вагомим, якщо б дисертантка розробила і запровадила навчальний курс для здобувачів освіти педагогічних коледжів на основі підготовлених нею методичних рекомендацій «Методика розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва» та «Особливості організаторської діяльності вчителя мистецьких дисциплін у процесі підготовки художньо-творчого заходу».
9. У дисертації зустрічаються мовленнєві і стилістичні огріхи.

Загальний висновок. Висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Лісової Алли Володимирівни. Дослідження є актуальним, закінченим, самостійним, має наукову новизну та практичну значущість, сприяє вирішенню важливої проблеми теорії і методики професійної освіти щодо розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців. Поставлені завдання дисертанткою виконано. Дисертаційне дослідження **Алли Володимирівни Лісової** на тему «Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у педагогічних коледжах» відповідає вимогам пп. 9,10,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів» до кандидатських дисертацій, а її автор – Лісова Алла Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України

С.О. Сисосва

Делегований підпис
стверджую
начальник загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України

Сисосва С.О.
Консультант